

Šebelová, Zuzana

Langobardi

In: Šebelová, Zuzana. *Stručné poznámky k Úvodu do dějin a kultury Itálie : (V.-XIX. století)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 14-18

ISBN 978-80-210-7073-8; ISBN 978-80-210-7076-9 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131736>

Access Date: 27. 03. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Langobardi

Langobardi pocházeli ze Skandinávie, postupně migrovali k Baltskému moři a k dolnímu toku Labe (severní Německo). V 1. stol. n. l. o nich píše Tacitus. K jejich prvnímu střetu s Římany došlo již za Tiberiova tažení do Germánie. Postupně migrovali k jihu, ve 2. stol. n. l. se s nimi střetl Marcus Aurelius při svém tažení do Podunají proti Markomanům, Kvádům, Vandalům a Sarmatům. Nikdy se nestali vazaly Hunů. Přijali křesťanství od ariánských mnichů. Koncem 5. století n. l. pobývali v provincii Noricum (dnešní Dolní Rakousko). Tam bojovali s Heruly a Gepidy; uzavírali vratká spojenectví nejprve s Franky a pak s Byzancí, která se nakonec přiklonila na stranu Gepidů – porážka Langobardů v roce 565. Král Langobardů **Albuin** se spojil s Avary a definitivně porazili Gepidy (jako již dříve Heruly). Avaři se usídlili v Panonii a Langobardi zamířili do Itálie. V roce 568 překročili řeku Isonzo. Byzanc jim nekladla velký odpor, neboť po gótské válce se nejlepší velitelé vrátili do Byzance (boj s Avary a Peršany).

Společenské zřízení Langobardů: základem byly kmeny; významnou roli během migrace plnily vojenské expediční sbory (langobardský název „fara“), do nichž se zapojovali příslušníci aristokracie. Vytvořil se tak systém vévodů, z nichž každý velel svému vojsku; nad nimi stál v roli „koordinátora“ volený král. Langobardi byli především válečníci, chovatelé koní, výrobci zbraní a šperků. Naopak péči o zemědělství, stavební práce, výrobu skla apod. přenechávali podrobenému obyvatelstvu.

Působení Langobardů v Itálii: Langobardi postupně ovládli až dvě třetiny území apeninského poloostrova, zbylá třetina byla spravována Byzancí. Vyšší vrstvy původního římského obyvatelstva byly na dobytých územích vyhubeny nebo vyhnány. Na začátku své invaze Langobardi dobyli města Cividale del Friuli, Aquileia, Treviso, Vicenza, Verona, Milano, Lucca. Roku 572 bylo dobyté rovněž město Pavia, které se stalo hlavním městem langobardské Itálie, zatímco letním sídlem králů se stala Monza. Postupně byla založena významná vévodství jako např. vévodství furlánské, tridentské, turínské, milánské, toskánské – severní a střední Itálie dostala název Langobardia Major; beneventské a spoletské – Langobardia Minor. Byzanci zůstala oblast tehdy zvaná „Romània“ (dnes Romagna): Ravenna jako správní centrum exarchátu; tzv. „pětiměstí“ Ancona, Pesaro, Fano, Senigallia, Rimini; dále pak úzký pás, který spojoval oblast ravennskou s Římem; Řím a jeho okolí; Benátky; Puglie, Kalábrie, některé oblasti Kampánie (Neapol, nikoli však Salerno), Sicílie, Sardinie, Korsika. Významní langobardští králové: **Albuin** (zemřel 572, oběť spiknutí); **Clefi/Cleph** (zvolen vévody, zabit 574, snad na podnět Byzance), vyvlastňoval pozemky Římanů; **Autari** (korunován 584, zabit? 590), přijal titul „Flavius“ – chtěl být též ochráncem Římanů. Vytlačil Franky z Piemontu. Jeho manželkou byla proslulá bavorská princezna **Theodolinda** (570–627, pohřbena v Monze, v katedrále, která stojí na místě někdejší baziliky sv. Jana, kterou Theodolinda založila).

Po Autariho smrti vládl **Agilulf** z Turína, který se oženil s vdovou po svém předchůdci Theodolindou (korunován 591, vládl asi 25 let); uzavřel mírové dohody s Franky a Avary; za jeho vlády došlo k dalšímu rozšíření langobardských území na úkor Byzance (města Parma, Piacenza, Padova, Monselice, Este, Cremona, Mantova; některé oblasti na jihu). Byl upevněn systém vévodství; vévoda je nositel vojenské i civilní moci, královský úředník spravující určité území. Pro státní celek ovládaný Langobardy se začal používat název **Italské království**. Langobardi postupně opouštěli ariánskou víru a přijímali katolickou formu křesťanství, k čemuž významně přispěli královna Theodolinda a papež Řehoř I. Veliký.

Rotari z Brescie (zvolen 636–zabit 652) v roce 643 vydal *Edikt* – první langobardský zákoník, psaný latinsky (krevní mstu nahrazují peněžité tresty; ženy nemají žádná práva; povolen tzv. ordál neboli boží soud – dokazování viny či nevinu nadpřirozenými prostředky). Pro římské obyvatelstvo nadále platilo římské právo – *Justiniánův kodex*. Ve druhé polovině 7. století se pak vystřídalo mnoho králů, většinou umírali násilně, což vedlo k nestabilitě poměrů.

Liutprand (zvolen 712 – zemřel 744), za jeho vlády království dosáhlo největšího rozmachu. Sám převzal moc nad Spoletem a Beneventem a ujal se reorganizace království. Byl obezřetný a prozíravý, navázal spojenectví s Franky i s Avary; podpořil Karla Martella v zápase s Araby. V roce 726 se zmocnil mnoha dosud byzantských měst, zvláště v oblasti Ravenny.

V Byzanci v té době vládl císař Lev III., který na ovládaných územích vybíral drtivé daně, nařizoval ničení svatých obrazů a pod záminkou teologických rozporů ohrožoval římského papeže. Liutprand naopak usiloval o pokojné vztahy s papežstvím, které se stále více obracelo k Západu (Řehoř II.). Roku 728 **Liutprand daroval papeži město Sutri** s opevněným hradem a několik dalších hradů v Laziu: Bomarzo, Orte, Amelia, které odňal Byzanci. Tím v podstatě vytvořil precedens pro udělování světské moci papežům ze strany panovníků a položil tak základ budoucímu církevnímu státu. Liutprand také proslul jako zakladatel kostelů (např. San Pietro in Ciel d'Oro v Pavii, kde je pohřben). Ke konci jeho vlády se však situace mezi Langobardy a papežstvím (Řehoř III.) vyostřila, neboť Liutprand v rámci svých výbojů oblehl Řím. Období jeho vlády nicméně bývá označované jako „**liutprandovská renesance**“ – významným kulturním centrem bylo město Cividale del Friuli, kde byl postaven chrám zvaný Tempietto longobardo.

Ratchis (744–749) byl původně vévoda furlánský, měl dobré vztahy s papežem Zachariášem (probyzantsky orientovaný Řek); Ratchis byl nakonec sesazen, papež se ho ujal a poskytl mu zázemí kláštera v Montecassinu. **Aistulf** (749–756) roku 751 dobyl Ravennu, dále Istrii a části střední Itálie. Měl v plánu ovládnout celou Itálii včetně Říma.

Byzanc si zatím udržela oblasti v Puglii, Lukánii a Kalábrii; naopak Benátky, Neapol a Gaeta se z byzantského vlivu postupně vymanily. Jenže papež Štěpán II. (752–757) se dohodl o vzájemné podpoře s **Pipinem Krátkým**, majordomem a později novým

králem Franků. V západní Evropě tak vznikly dvě mocnosti, které se vzájemně podpořovaly – franský král se svou armádou na straně jedné, papežství na straně druhé.

Roku 753 se papež Štěpán vydal na pozvání Pipina Krátkého do Paříže, kde požádal o pomoc proti Langobardům. Tato návštěva Franské říše byla první papežskou cestou na Západ a byla symbolem odpoutání papežství od byzantsko-římského impéria. Pipin slíbil, že papeži předá všechna dříve byzantská území, která se mu podaří odejmout Langobardům. Toto ujednání bylo zakotveno v tzv. *Pipinově donaci* (754), pro niž posloužila jako vzor a precedens tzv. *Konstantinova donace* pocházející údajně z doby císaře Konstantina, který měl svěřit papeži Silvestru I. svrchovanou duchovní a rovněž světskou moc nad Římem a Itálií (falešnost Konstantinovy donace odhalil až v 15. století humanista Lorenzo Valla).

Papež Štěpán pomazal Pipina Krátkého a jeho syny Karla a Karlomana na krále franské říše a propůjčil jim také titul „Patricius Romanorum“, který měl symbolizovat, že převzali ochranu nad Římem a římskou (západní, katolickou) církví. Ještě roku 754 se Pipin Krátký vydal s armádou do Itálie a porazil krále Aistulfa ve dvou válkách (754 a 756); ten musel předat papeži území, která dříve odňal Byzanci – vévodství římské a ravennský exarchát. Tak se zrodil církevní stát.

Desiderius (756–774) byl poslední langobardský král. Snažil se konsolidovat království, proti němu stáli vévodové ve Spoletu a Beneventu, kteří usilovali o autonomii a měli na své straně papeže i Pipina Krátkého. Desiderius zpočátku doufal, že se mu podaří omezit vliv Franků na papeže. Když Štěpán II. v roce 757 zemřel, Desiderius využil zmatků kolem volby jeho nástupce Pavla I. a nepředal papeži přislíbená území, o která Langobardi (Liutprand) kdysi připravili Byzanc. Navíc si zajistil diplomatickou podporu Byzance. Ovládl Spoleto a Benevento. Tak byl opět králem celé langobardské Itálie. Roku 759 se stal spolukrálem jeho syn **Adelchis**.

Desiderius si uvědomoval, že před Franky ho ochrání dobré vztahy s papežem. Slíbil, že bude chránit zájmy papeže před intrikami Byzance; roku 757 předal papeži Pavlovi I. Ferraru a Faenzu. Jeho oporou ve smyslu politickém, duchovním i ekonomickém byla také celá síť klášterů a kostelů, které založili jeho předchůdci nebo on sám. Zvláště významný byl bohatý klášter San Salvatore e Santa Giulia lombardském městě Brescia. První abatýší tam byla Desideriova dcera Anselperga. Královská rodina klášteru poskytla četné donace; majetek (pozemky, budovy, vodní toky, mlýny apod.) spravovaný tímto klášterem se nacházel v různých částech severní a střední Itálie.

Poměrně komplikovaná byla situace v římské papežské kurii, kde působili jak stoupenci Langobardů, tak i stoupenci Franků. Obě strany se snažily ovlivňovat volbu papežů: např. v roce 768 Langobardi dobyli Řím a dosadili na papežský stolec mnicha Filipa, Frankové však nakonec prosadili Štěpána III. (768–772).

Desiderius se spříznil se syny Pipina Krátkého: Karlovi (tj. budoucímu císaři Karlovi Velikému) dal za ženu Ermenegardu (někdy známa pod jménem Desiderata),

Karlomanovi Gerbergu. Karloman v roce 771 zemřel, vdova Gerberga i s dětmi proto hledala ochranu a podporu u svého otce v Pavii. Přála si, aby Desiderius u papeže zajistil, že její děti nebudou připraveny o dědická práva po svém otci Karlomanovi. Desiderius tedy přitáhl na papežské území a žádal od papeže pro osiřelé děti pomazání na krále; stal se de facto pánem Říma a papež Štěpán III. byl jen nástrojem v jeho rukou.

Novým papežem se stal **Hadrián I.** (772–795), spojenec Franků. Desiderius nadále požadoval, aby papež uznal jako platné královské dědice Karlomanovy sirotky, což by však překazilo snahu Karla stát se jediným králem Franků. Desiderius v roce 773 opět napadl pro církev důležitá území v oblasti ravennského exarchátu, načež Hadrián I. vypověděl ze svého okolí stoupence Langobardů. Desiderius vstoupil do římského vévodství a ohrožoval Řím. Papež proto požádal o pomoc franského krále Karla, který pak přitáhl do Itálie se svou armádou.

Roku 774 Desiderius ve válce s Franky utrpěl definitivní porážku. Přispěla k tomu jednak síla franské armády, jednak nejednotnost samotných Langobardů (např. vévodství spoletské se od Desideria distancovalo). Desiderius hledal útočiště v Pavii, i tu však Karel dobyl. Desiderius byl zajat a uvězněn v klášteře na franském území, jeho syn Adelchis odešel do Byzance. Králem na langobardských územích v severní a střední Itálii se stal **Karel**, který začal používat titul král „Franků a Langobardů“. Původní langobardští vévodové zatím mohli zůstat na svých panstvích, museli však přísahat věrnost novému králi. Touto historickou událostí se inspiroval významný spisovatel období romantismu Alessandro Manzoni, který v roce 1822 napsal tragédii s názvem *Adelchi*.

V roce 781 přestalo existovat Langobardské království a místo něj vzniklo **Italské království** jako dílčí součást Franské říše. Italskému království vládli: Karlův syn **Pipin Italský**, jeho syn **Bernard Italský**, jeho strýc **Ludvík I. zv. Pobožný**, jeho syn **Lothar I.** aj. Na italském území byl zaveden franský správní systém, langobardské vévody nahradili franští aristokraté. Pouze vévodství beneventské zůstalo Langobardům a tvořilo samostatný stát, vůči Franské říši však mělo lenní závazky. Dalším samostatným státním útvarem byl papežský stát (vévodství římské, bývalý exarchát ravennský, jižní Toskánsko). Do sféry vlivu Byzance nadále patřila tato území: Benátky, Istrie, jih Puglie, Kalábrie, Sicílie, Sardinie, Korsika.

Dějiny Langobardů zaznamenal ve svém latinsky psaném díle *Historia Langobardorum* langobarský historik Paulus Diaconus, vl. jm. Paul Warnefried (Cividale del Friuli, 720 – Montecassino, 799).

Langobardština: germánský jazyk, dochován v písemných fragmentech ze 3.–10. století. Langobardi na území Itálie brzy přijali latinu a její místní dialekty; např. Rothariho edikt z roku 643 byl sice určen langobardskému obyvatelstvu, ale sepsán je latinsky. Příklady italských slov langobardského původu: balcone, banca, gnocco, palco, panca, ricco, russare, scherzare, spaccare, stamberga, strale, stronzo, tanfo, tuffare, zanna aj. Příklady zeměpisných názvů langobardského původu: Lombardia; Gualdo (wald = les), např. Gualdo Tadino; Fara (= původně migrující kmen, později místo, kde se kmen

usídlil, osada), např. Fara Gera d'Adda (v provincii Bergamo), Fara in Sabina (prov. Rieti), Fara Novarese (prov. Novara), Farra d'Isonzo (prov. Gorizia), Farra d'Alpago (prov. Belluno), Farra di Soligo (prov. Treviso); od slova *braid* = venkovský statek jsou odvozeny názvy Brera (prov. Milano), Bra (prov. Cuneo), Breda (prov. Treviso).

Historické památky z doby Langobardů jsou zapsány na Listině světového kulturního dědictví UNESCO pod názvem „Italia Langobardorum. Centri di potere e di culto (568–774 d. C.)“ Jedná se zvláště o tyto památky: kostel Tempietto longobardo (Cividale del Friuli), klášterní komplex San Salvatore e Santa Giulia (Brescia), kostel s freskovou výzdobou Santa Maria foris portas (Castelseprio), bazilika San Salvatore (Spoleto), kostelík ve starořímském stylu Tempietto del Clitunno (Campello poblíž Spoleta), klášterní komplex Santa Sofia (Benevento), poutní chrám San Michele Arcangelo zasvěcený archandělu Michaelovi, kterého měli Langobardi ve zvláštní úctě (Monte Sant'Angelo, Gargano).

Langobardské umění vzniklo spojením germánských a latinsko-byzantských prvků. Kromě architektonických památek se dochovaly také artefakty ze zlata či jiných kovů: amulety, spony, pečetní prsteny, kříže vykládané drahokamy – např. Gusulfův, Agilulfův, Adaloaldův neboli Theodolindin, Desideriův; dále pak zlatem zdobený Theodolindin evangeliář a především královská koruna zvaná Corona Ferrea, v současné době uchovávaná v katedrálním muzeu v Monze.

Literatura:

- ČECHOVÁ, Vlastimila. *Langobardská Itálie v 7.–8. století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996, 163 s. ISBN 80-7042-445-1.
- *Tajemství langobardů: katalog k výstavě: Vlastivědné muzeum v Kyjově: 20.11.2012–28.2.2013*. V Hodoníně: Masarykovo muzeum, 2012, 49 s. ISBN 978-80-87375-04-4.